

נאור של נייר

פיטפוטים על הנילוס * ומלת את עורלת בשרך

נוסח מנחם בן * היום בו פגש יותם ראובני את אריק שרון

אצל יפה ירקוני * תל גמלא כמראה לישראל 1982

תרגום

מחפוז

תארו לכם רומן ישראלי העוסק בחבורת אינטלקטואלים תל-אביביים, מסוממים מדי ערב בערב, בדירה על גדות הירקון, מבלים עולם בהבל פה, ומשמשת סאטירה עוקצנית ונוקבת על חיי הרוח בישראל. יום אחד, כשהיא מסוממת, יוצאת חבורת יפיי הנפש לדחירה במכונית ארדירור של אחד מחבריה, ובמהלך נסיעה דורסת למוות קצבן לילי, וגמלטת ממקום התאונה. בימים שאחרי התאונה, מטיחים יפיי הנפש ביקורת, השמצה וחרטה — עד שהם מחליטים להסגיר עצמם למיטשה.

רומן ישראלי כזה טרם נכתב. אחיו של הרומן הישראלי שטרם נכתב ראה אור כבר לפני שנים במצריים, ומחברו הוא הסופר המצרי המעולה נגיב מוחפוז. כותרת הרומן היא פיטפוטים על הנילוס. אחרי צפיתו פעמים, בטלוויזיה הישראלית (במיסגרת סרטי יום שישי המצריים) — נגיב מחפוז — פיטפוטים על הנילוס;

עברית: מיכאל סלע; אחרית דבר: פרופ' שרון סומד; הוצאת כתר; 121 עמודים (כריכה רכה).

ריים) בגריסה הקולנועית של פיטפוטים על הנילוס, העוסק במשבר המשכילים של מצריים, קראתי את הרומן ונשיתתי בי קסמו.

פיטפוטים על הנילוס מקבץ על גדות היאור דמויות תלת-ממדיות המנסות להשיג כיה מליבן את השלמתן המסורת והכנועה עם משיתות-השקר של גמלא עבר ארי נאצר. המשכילים, אשר קיוו לשוב לי שורשי התרבות המצרית עם תום תקופת הריקבון של המלך פארוק, גויסו לשמש את האמנות-מטעם של אל-נאצר. בעוד שגיבורי של מחפוז בחרו בשתיקה, סימום והזייה — בדומה לאשית-הרוח הישראלים בעשור האחרון, ובעיקר בימי שילטון ממשלות הליכוד.

אל חבורת הבורחים אל הנילוס נקלעת עיתונאית אידיאליסטית צעירה, חסידת המישטר הנאצרי, המחברת טיוטת מחזה, שבעזרתו היא מנסה לעורר את החבורה המסוממת מתוך תרדמתה. הספר נפתח בפתיחה הגהדרת, אגרייל. הודש של אבק וכוכבים... ועובר מייד לשיגרתה של מישטר ממשלת, שבו עובד אחד מגיבורי הספר המוסר, רד"ח מפורט על תנועת החומר הנכנס בתורש שטכר. הוא כותב ברוב סימומו בעט נובע, שבו אול הדיו, בעוד שמנהלו מנסה להשיבו למוטב: „אתה כבר כשנות הארבעים שלך. זהו

ניל הבתה הגיע הזמן שתפסיק את מעשי ההוללות שלך.”

סופר מחפוז כנעניות בנוסח מצרי

זאכי המסומם שב מקום-עבודתו, אל העוואמה שלו, אותה סירת מגורים, הניצבת נינוחה על גדת הנילוס, ודואג שמשרתו יכין את הכלים ואת הסמים לאורחיה-הלילה שלו. כאשר מגשי-הנחשת, הנרגילה ושאר האביזרים מוכנים, מתחילים להופיע חברין לאשליית-הבריחה, כמו ליליא זיידאן: „רווקה בת 35, כראוי לחלוצה בחלל החירות ששולחה מבנים של שמרנות. אתה לא נגעת בה, אבל הגיל כן.”

בעיקבותיה של ליליא מגיעה שאר ה- חבורה: אחמד נסר, מוסטפא ראשד, עלי אל-סיד, ח'אלד עזיז, כאשר אימרות-הכנף שלהם הן: „כל עוד הנרגילה סופכת, מה איכפת לכם... לימדו הוכמה מפי מוסמיים... מאז הפכו חיינו לבדיחה מכוערת לא נותר עוד בדיחות...” לבסוף מגיע אחרון בני החבורה, השחקן רג'ב אל-קארי בחברת סנא אל-רשדי, סטודנטית בפקולטה למדעי-הרוח, ומציג לפניה את בני-החבורה: „אנים זאכי, פקיד במשרד-הבריאות, האפורופוס של ה- עוואמה שלנו, שר לענייני ה-כפ', אדם משכיל... אחמד נסר, הגזבר שלנו... עורף-הדך הנודע מוסטפא ראשד... עורף-הדך מצליח וגם פילוסוף... עלי אל-סיד, מבקר אמנות ידוע. כוודאי קראת דברים שכתב. דעי לך, שהוא מרבה לחלום על עיר אוטופית, אבל במציאות הוא נשוי לשת

„מצב-השירה רע” וברית-מילה ללא סכין

החוויה הישראלית

„על זה בדיוק צריך לדבר. על שיממת השקר של המוספים ועל הפחדנות החנפה שלהם ועל הפיטפוט היהיר והצנחיה ועל הטיפול בהם שמסרב לפרוש ועל העיקר שאיננו... חמשת העורכים בצנים זה על עורו של זה... אגודה אחת של כחדנים שהאינטרס מספר אחד שלהם הוא עורם הערפי והלא-שיוף...”

בהתייחסו לעקרונות ולשיממון של מוספי-הספרות של ימינו הוא כותב: „יכול אפוא אחד ארציון כרתנא להשמיע הבלותות חריצות כראש המצפף הספרותי הנפוץ ביותר במדינה (,רדיועות אחרונות”, לא „מעריב” כידוע), ויכול אחד אלקם הזכו להפיק את מחשבתו הרפפת (הבחור איננו מבריל בין ימינו לשמאלו בשירה — תופעה נפוצה למדי בקרב החמנים על השירה. גם הממנים הקטנים אצלנו) ואין מי שיספור מרה שורפנית על הסיפי קשה-המחל הזה...”

חלק מאמנותו בשירה, הוא מביא בציטוט שבאמצעותו הוא מסביר עצמו: „בספרו רבי-היפוי של עמחי, ברוח הנוראה הזאת, אימר מיעהו: „יום אחד אפשר יהיה לכתוב שירים במחז אלקטרוני. כיצד? יקחו את כל המילים ויצרפו אותן בכל אפשרויות הצירוף. באופן כזה יהיו בין ביליוני הדפים המודפסים כל השירים שכבר נכתבו יאשר עוד יכתבו, אלא שצריכים שוב למשוררים שיוציאו את דפי השירה האלה מתוך הערימה... ומנחם בן מוסיף: „זהו המצב שאלי נקלעו קוראי-השירה ב” ארץ: הם נחשפים לשירים רבים ועצומים — שרמם היא כעוד כרמה המשוערת של כל השירים שהיה פולט מחשבי-גולם...” בנוסף למצב השירה רע מפרסם בן בעיתונו רשימה רגישה ומבדיקה תחת הכותרת שירת הדיבור ושירת החרוז, שבו מוליך בן את הקורא בטיוול אל השירה. בעמוד השער של המילים מביא בן שתי רשימות אישות-מאוד, האחת לקרוא בשם יהוה, לחלק את הכפות, בו הוא מביא ספק אנימאמין של אמנה ברורה, ספק תהיות של משורר חש צורך בדת, לנוכח החומיניזם הדתי בישראל. ברשימה שניה, איך מלתי את בני להכה — ללא כאב, ללא סכין, ללא מוהל — במילים בלבד, מוצא בן פורקן לחוויית ברית-המילה שאותה עבר בנ, לאחרונה. בצד אלה מביא בן משירהם של אסתר מור, אריה סיוון, אהרון שבתאי, ישראל פינקוס ועוזא פאונה, ומנחם אותם. בן הוא המעולה במנחמי ובמפרשי השירה בארץ.

למרות הייחוד, פיתחון-העט הבלתי מוגבל ושאר מעלות העיתון המילים של מנחם בן, ישנה טיבה נוספת לכל שוחר שירה ללכת ולרכוש אותו: עיתון זה ייהפך ליקר-מציאות, שהי אמנותו השירית של מנחם בן, כפי שמובעות בהמילים, עוד יהדהו שנים רבות ויוינו פרופסורים רבים באוניברסיטאות.

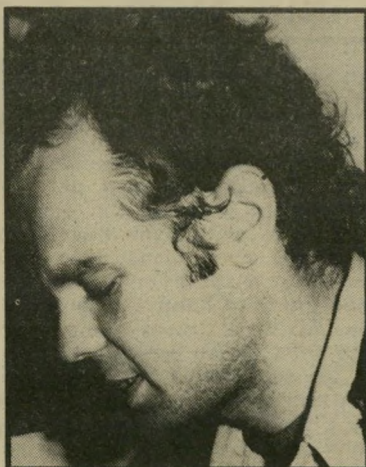
מנחם בן, שבנערותו כונה בידי מבקרים כגאון, ולפני כמה שנים פירסם את סיפרו האישי-חושפני פלונטר, עשה זאת שוב. הצלחה להטיל אבן עצומת-ממדים אל בית-הספרות העברית, ושבו למרות שברוב הדעות אין כותב שורות אלה מסכים לדעותיו של בן, הרי שכנותו של בן, ונכונותו לקרוא תיגר על מלכי השקר והאמת של השירה העברית, והאשראי כמשורר מעולה שבמעולים — די בהם.

ערב פתיחת שבוע הספר העברי פגשתי בקבלת פנים בבית נשיא-המדינה במשורר מנחם בן, במהלך טקס שבו קיבל הנשיא את אנשי הספרות והמו”לות בישראל. בן נשא מתחת לבית השחי מעטפה חומה, ובה כמה גיליונות של עיתונו החדש, המילים. שיצא באותו בוקר ממכשך-הדפוס. מנחם בן אמר לי: „יש כוונתי למסור עותקים מהמילים לנשיא ולשרה-חנינו-והתרבות זבולון המר. אני מקווה שכאשר אמסור זאת להמר, „אני מאמין שבפולרליזם שלך תדע כיצד להתייחס להמילים”. ואכן, בן מסר את עיתונו לידיהם של הנשיא ושרה-חנינו.

המילים, המעוצב כפורמאט של עיתון יומי, מביא סידרת מאמרים פרייעטו של מנחם בן. מאמרים אשר מוספי הספרות וכתבי-העת הספרותיים לא היו מוכנים לפרסם בשל עיגן הצרה. המעולה שבמאמרים הוא מצב השירה רע, שבו עורך בן מאזן עם

מזכה של השירה העברית, נכון לשנת 1982, ומעמיד את השירה עם תגב אל הקיר: „ומיטב המשוררים החיים — אלה שכתבו עוד לפני עשר ועשרים שנה שירה נפלאה, דוממים כיום בחלקם (למשל, אמיר גלבער, דליה רביקוביץ, שלמה זמיר, דליה הרץ) ובחלקם מפרסמים שירה מיותרת, המכסה כמו חול-מדרב את חלקת-הירק של שירתה המוקדמת יותר, ומטביעה בערימת התבן העצמית את זכרון הזהב של שירהם (אבות) ישורון, שכתב פקם שירה נפלאה בנפספם עכשוו בלו גבול. וכמהה אחרון שבתאי. זה איבד את כל כוחה-הפתעה שלו, והוא כותב עכשוו שירה פחומה ומטביעת... (יהודה) עמיחי התמסחר איכשהו, ושירתו-שלי-עכשוו יש בה הכל חוץ משירה — כלומר, חוץ מטיקמה, ממוזיקה. מנחם שירה, זה שנים אחרות, אינו יוצא בדרך כלל מגדר הליטרטיות. שום דבר ממה שכתב בשנים האחרונות איננו מתקרב לשירי שירתו, לא „שירת ירושלים החדשה” ולא לשירי 70—60 שלו... (יאר) הורוכין נע כבר שנים ללא כיוון... הגה וולך יהיה ומרכת מילים, הפכה להיות בלתי קריאה לחלוטין... (דוד) אבידו, שכתב שירה מצוינת עד זה-לא-יכבר... ובספרו האחרון „תשדורות מלוויין ריגול”, אבן השתפל לרעה מאוד לא מזהירה... אורי ברנשטיין... ממשיך לי פססם בעקשנות שירה חזורת וחסרת-זהות וכו... נרמה לי, כי בענים האחרונות, המשורר הפטיל היחיד (מקרב ידועי-השם), שעדיין כותב לפעמים שירה מצוינת (כלומר, בין השאר, חדשה, גם לעצמי) הוא מאיר ויולטר. סיפרו האחרון „מוצא אל הים” הוא אכן החלש שבספריו, ובכל זאת יש בספר זה כמה שירים עיבים...”

במצב השירה רע מנהל בן חשבונות עם משוררים ולא עם השירים והשירה. במקום לגנות תופעות שיריות שליליות, מינה עצמו לבית-דין ולמוציא-לפועל של מלכות השירה העברית. זו זכות, למרות שכותב שורות אלה מסתייג הסתייגות שלמה מהערכתו את שירתם של יהודה עמיחי, נתן זך, פינחס שדה ויונה וולך — ומצטער על שמנחם בן אינו תוקף את משיתתי השירה העברית נוסח יעקוב כסר, רוני סומק על רבים אחרים, אלא מעדיף ליידות אבני לשונו באילנות גבוהים. תחת הכותרת של עורך אחר, תוקף בן, והפעם בצדק מוחלט, את חמשת מוספי-הספרות של ימינו, התלושים ומנותקים מהחוויה הישראלית ומעשיית השירה בישראל:

משורר-עורך בן בית-דין ומוציא-לפועל